

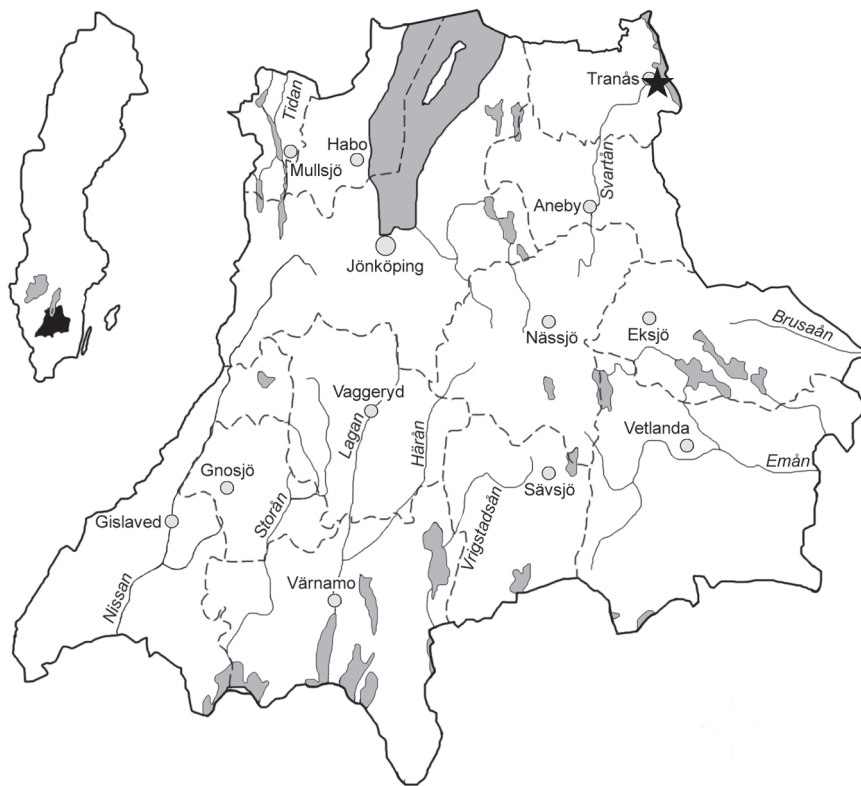
Fröafall och Krokstorp

Arkeologisk utredning, etapp 1, inför bostadsbyggnation i
Tranås stad, Jönköpings län

Fröafall 2:1 och Krokstorp 1:2

Arkeologisk utredning, etapp1, inför bostadsbyggnation i Tranås stad och kommun

Rapport, foto och ritningar: Ann-Marie Nordman
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
Ur karta © Lantmäteriet. Medgivande MS2007/04833.

ISSN: 1103-4076

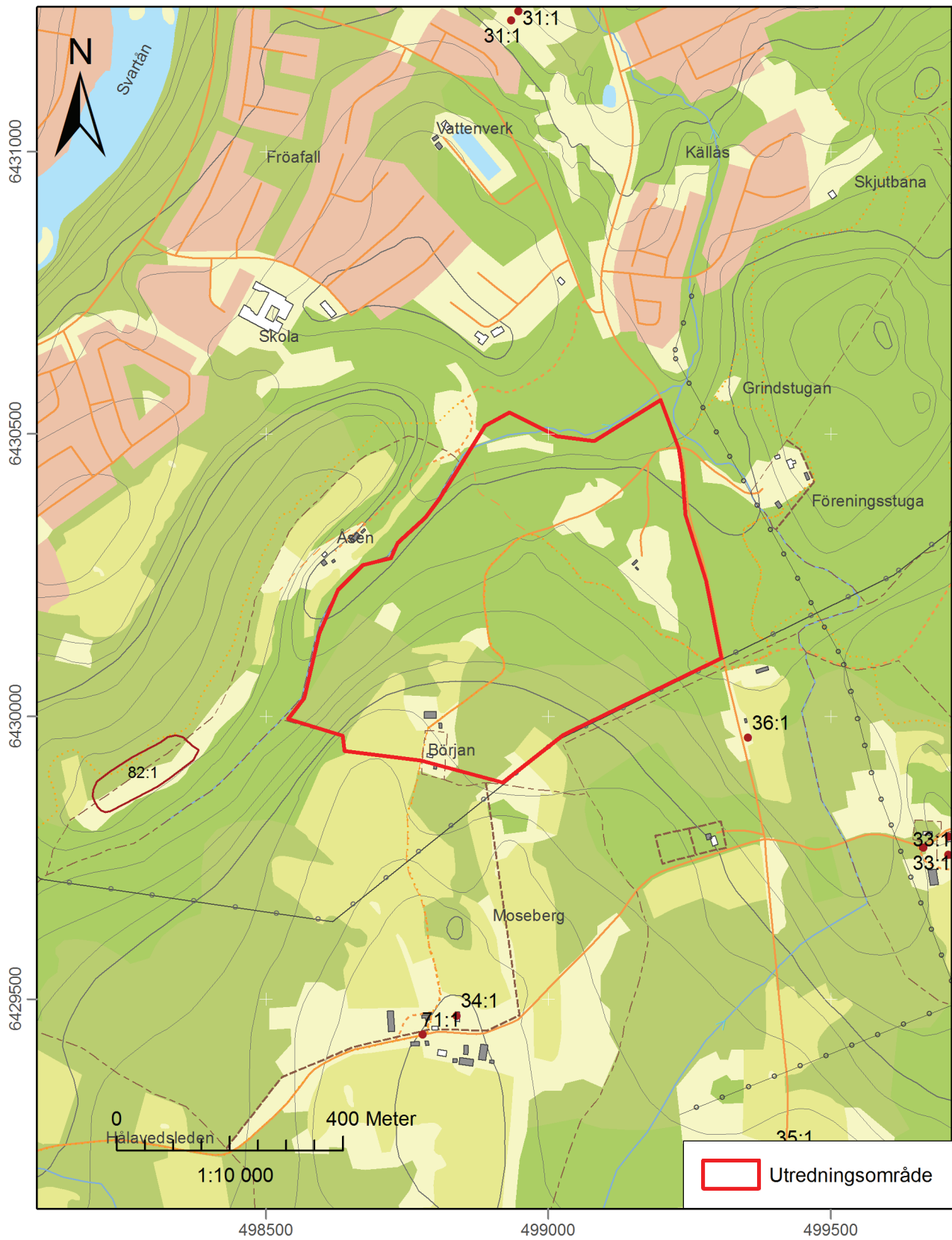
© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2011

Innehåll

Inledning.....	5
Målsättning.....	5
Topografi.....	5
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	5
Tidigare undersökningar.....	6
Resultat.....	6
Fältinventerier.....	6
Möjlig boplatsläge.....	8
Sammanfattning.....	8
Åtgärdsförslag.....	9
Administrativa uppgifter.....	10
Referenser.....	11
Tryckta källor.....	11
Arkiv.....	11
Kartunderlag.....	11

Omslagsbild:

Utdrag ur geografisk karta över Norra Vedbo, akt E23

FIGUR 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan med utredningsområdet markerat. Skala 1:10 000.

Inledning

Med anledning av planerad bostadsbyggnation inom fastigheterna Fröafall 2:1 och Krokstorp 1:2, Tranås stad, har Jönköpings läns museum genomfört en särskild arkeologisk utredning, etapp 1. Uppdraget genomfördes i april-maj 2011. Utredningen omfattar 320 000 m² söder om staden.

Beställare var Tranås kommun och ansvarig för utredning och rapport var Ann-Marie Nordman, antikvarie vid Jönköpings läns museum.

Målsättning

Syftet med utredningen är att fastställa huruvida fasta forn- och kulturlämningar berörs av planerad exploatering.

Utredningen omfattar arkivstudier, genomgång av äldre kartmaterial, fältinventering samt rapport. Läns museets topografiska arkiv, Riksantikvarieämbetets digitala fornminnesregister (FMIS), äldre antikvariska rapporter, hembygds litteratur samt ortnamn har granskats. Likaså har det äldre kartmaterialet i lantmäteriets databas över Säby socken/Tranås stad granskats. Slutligen har planområdet inventerats. Påträffade kulturhistoriska lämningar har mätts in med hjälp av en GPS och handdator.

Topografi

Planområdet, beläget cirka 230 m.ö.h., består i huvudsak av småkuperad, skogsbevuxen moränmark med ganska stora inslag av lösa block och berg i dagen. Mellan moränkullarna finns moras, bäckar och våtmarker. I den östligaste delen av planområdet har man tidigare tagit grus inom en 70 000 m² stor yta.

Fornlämnings- och kulturmiljö

Det landskap vi ser idag innehåller en mängd element som representerar äldre tiders bruk. Utbredningen av fornlämningar, byar, gårdar, vägnät, odlingsmarker, skogsmark liksom ortnamnen är alla spår av dessa äldre utvecklingsfaser. Genom att studera dessa äldre element kan vi få fram ny kunskap om landskapets historia. Det är dock värt att påpeka att antalet kända fornlämningar i regel är högre i öppna landskap än i skogsmark. Fornminnesinventeringen, som genomfördes på 1980-talet, koncentrerades i större grad till odlingsbygder än till skogslandskap.

Få förhistoriska lämningar finns registrerade söder om Tranås stad. En handfull fynd av flint- eller stenyxor är allt som finns registrerat inom två kilometers radie från planområdet (bl a RAÄ Tranås 71, 77, 99, 145). Övriga lämningar utgörs av torp, väg- och minnesmärken

samt fossil åker. Detta kan jämföras med det öppna odlingslandskapet i Säbydalen, tre kilometer västerut, där otaliga gravar och gravfält, främst från brons- eller järnålder, är kända.

Säby socken är beläget i gränsmarkerna mellan Småland och Östergötland. Från medeltiden är Tranåsområdet kanske mest känd för vägen mellan Jönköping och Linköping – Holavedsleden. Leden är idag en populär vandringsled och den moderna versionen passerar genom planområdet. På kartor från 1600-talet finns inga vägar markerade i närheten av Krokstorp eller dess granngårdar (karta E23 och E73-1:1). Holavedsleden verkar snarare gå norr om ån (se omslagsbild).

Fram till åtminstone 1950-talet har hela planområdet ingått i gården Krokstorps ägor. Krokstorp har medeltida anor och de äldsta skriftliga beläggen härstammar från 1447 (Agertz 2008: 140). Krokstorp anges som ett avgärdatorp till Tranås säteri 1447 och 1539 tillhörde gården Vadstena kloster (Bååth 1983:31).

Tidigare undersökningar

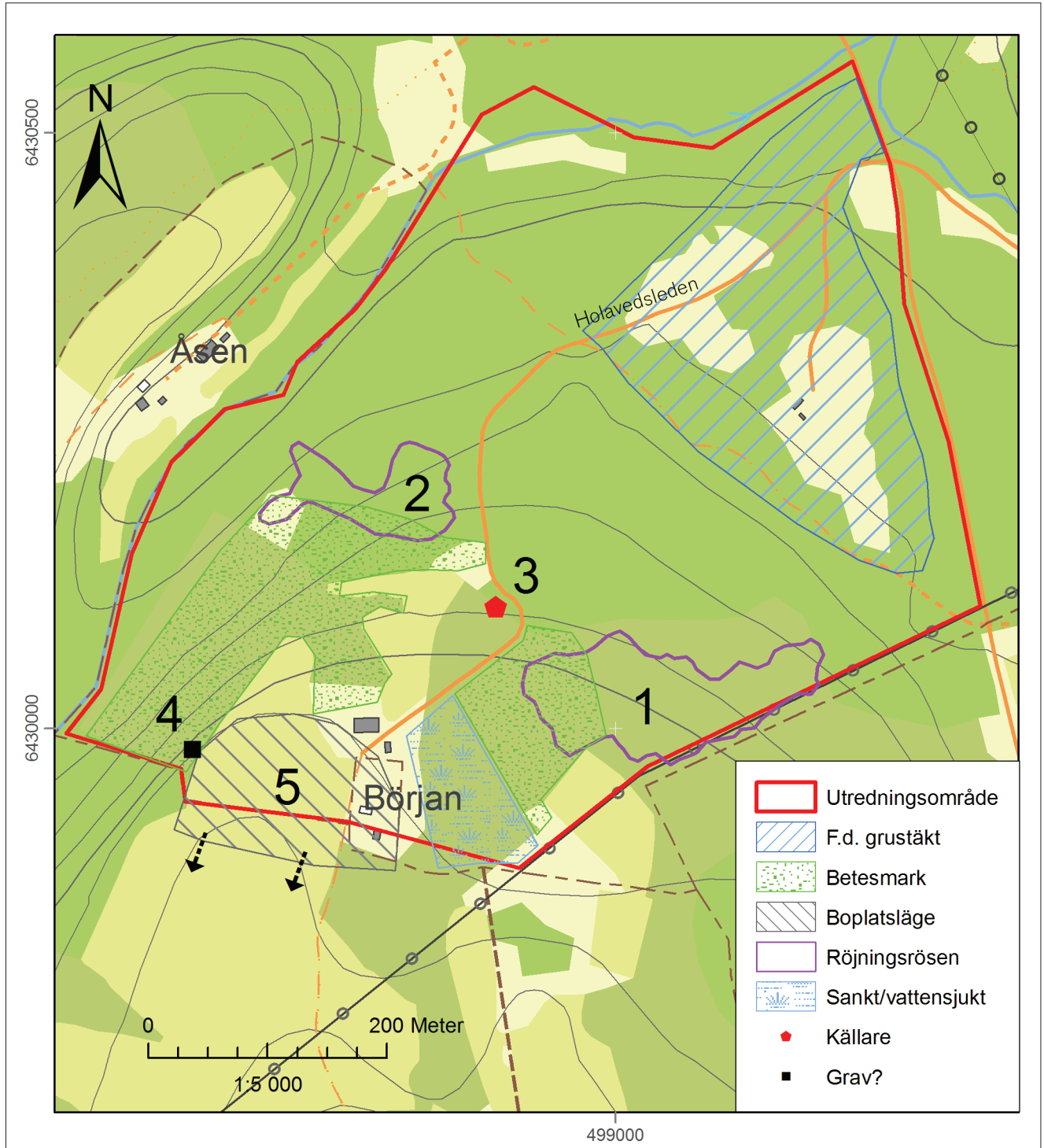
Inga tidigare arkeologiska undersökningar har berört planområdet. Däremot har kulturhistoriska förstudier genomförts vid Rås och Knutingarps gårdar öster om planområdet (Vestbö 1995, Engman&Vestbö-Franzén 1997). Båda gårdarna har medeltida ursprung och de äldsta odlingsspåren anses härstamma från förhistorisk tid (järnålder) eller tidigmedeltiden. Därmed kan man räkna med åtminstone ettusenårig kontinuitet av markanvändning i området.

Resultat

Några äldre kartor över gården Krokstorp har inte hittats i lantmäteriets kartarkiv. De äldsta kartorna som berör Tranåstrakten är dels en karta över Linderås och Säby socknar från 1650 samt Geografiska kartan över Norra Vedbo härad från 1682 (E23, E73-1:1). På dessa finns både Krokstorp och Fröafall markerade.

Fältinventering

Vid fältinventeringen kunde konstateras att stora delar av planområdet består av blockrik moränmark med inslag av våtmarker. Vattensjuka partier finns framförallt i skogsmarken mitt i området samt i betesmarkerna strax öster om gården Början (se karta fig 2). Markerna längs bäcken som avgränsar området mot norr är också fuktiga och har under sen tid använts till odling (jämför ekonomiska kartan från 1950-talet). Öster och norr om gården Början finns områden med röjningsrösen (Objekt 1 och 2) vilka troligen i första hand kan kopplas samman med 1700-talets torpetableringar. Rösena är 1,5-6 meter stora och 0,2-0,9 meter höga. Fyllningen

består av varierat stenmaterial av, som mest, 0,6 meter stora stenar. Överlag ger de ett sentida intryck. De röjda ytorna är som mest 20x30 meter stora och större jordfasta block ligger kvar inom dessa. Inom dagens betesmark (se fig 2) finns ytterligare röjningsrösen som i regel är ännu högre och innehåller större stenar än inom objekt 1 och 2. Även här finns gott om jordfasta block kvar inom de röjda ytorna. De största rösena, eller snarare stentipparna, återfinns i an-

FIGUR 2. Resultat av fältinventeringen. Jämför med objekt-tabell på nästa sida. Skala 1:5 000.

Obj. nr/ RAÄ-nr	Lämnings- typ	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Åtgärdsförslag
Ny nr 1	Fossil åker	Röjningsröseområde, ca 240x30-70 m (Ö-V) bestående av cirka 70 röjningsrösen. Rösena är i allmänhet runda, 1,5-6 meter i diam och 0,2-0,8 meter höga, av 0,1-0,4 m stora stenar. Flertalet rösen har anlagts intill ett eller flera jordfasta block, 1-2 m stora. Rösena i den öppna betesmarken i västra delen av området är i regel större och tydligt välva i profil. Jordfasta block (0,5-2 m stora) finns kvar i de röjda ytor som är ca 5x5-10x20 m stora. Rösena ger överlag ett sentida intryck.	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
Ny nr 2	Fossil åker	Röjningsröseområde, ca 140x25-75 m (Ö-V) stor, bestående av ca 30 röjningsrösen. Rösena är i allmänhet 2-5 meter i diam och 0,2-0,9 meter höga, av 0,1-0,6 m stora stenar. Flertalet har anlagts intill stora stenblock (1-2 m stora). Jordfasta block, 0,5-1 m stora, finns kvar i de röjda ytorna. De största rösena återfinns inom den öppna betesmarken (betesröjning?). Ger överlag ett sentida intryck.	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
Ny nr 3	Jordkällare	Källare, 8x5 m stor utvändigt (N-S). Ingrävd i en nordlig sluttning. Invändiga mått 3x1,5 m, kvarvarande väggar upptill 1 m höga. Öppning mot norr.	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
Ny nr 4	Grav?	Röse- ellerstensättningsliknande lämning. Ca 10x10 m (NNÖ-SSV) stor idag, 1-2 m hög av 0,2-0,4 m st stenar. Den SV sidan sammanfaller med stengärdesgård där 0,5-1,2 m stora röjningssten lagts. Ligger på krönkant, delvis neddragen i brant sluttning åt NV, stenar har rullat nedför branten. Avgränsning otydlig. I mitten en 3x2 m stor och 0,8 m djup grop med raka kanter. Gropen evt gjord med grävskopa? Osäker som fornlämning.	Bevakningsobjekt	AU2
Ny nr 5	Boplatsläge	Den plana åkerytan samt platsen för dagens gårdsbebyggelse utgör den nordligaste delen av ett topografiskt möjligt läge för boplats.		AU2

TABELL 1. Tabell över nyregistrerade lämningar. Jämför med figur 2.

sluttning till åkermarken i söder och sydväst. Dessa är uppemot 20 meter i diameter och 1,5 meter höga och kan innehålla meterstora block. Ett av dessa stora rösen i sydväst (objekt 4) är gravlikt med sin regelbundna kvadratiska form. Röset ligger på kanten av ett krön delvis neddragen i en brant nordvästlig sluttning och mäter 10x10 meter (NNV-SSÖ). Höjden är 1-2 meter och fyllningen består av 0,2-0,4 meter stora stenar, samt av upptill 1,5 meter stora block som lagts längs sidan som vetter mot åkern intill. Mitt i röset finns en 3x2 meter stor och 0,8 meter djup grop med raka kanter. Gropen ger intryck av att ha gjorts med grävskopa. Ingen tydlig kantkedja har identifierats. Anläggningen betraktas som mycket osäker fornlämning.

Ungefär 200 meter nordost om gården Början finns en jordkällare ingrävd i en nordlig sluttning (objekt 3).

Möjligt boplatsläge

Gården Början samt åkermarken väster och söder om den utgör ett topografiskt lämpligt läge för en förhistorisk boplats.

Sammanfattning

Med anledning av planerad bostadsbyggnation inom fastigheten Krokstorp1:2 har Jönköpings läns museum genomfört en särskild arkeologisk utredning, etapp 1.

Planområdet överlag domineras av barrskog - till stora delar planterad gran. Delar av området har på senare tid (fram till 1970-talet)

utnyttjats som grustäkt och är idag delvis återställd och skogsbevuxen. Inom området har ett antal kulturhistoriska lämningar påträffats. Inga säkra fasta fornlämningar har påträffats, däremot en gravliknade röjningsröse finns i anslutning till dagens åkermark. Två områden med röjningsrösen har avgränsats (objekt 1 och 2). De ger en sentida intryck men kan överlagra en äldre fas.

I områdets sydligaste delar har ett möjligt boplatsläge identifierats.

Åtgärdsförslag

Röjningsröseområdena (objekt 1 och 2) bedöms som sentida varför inga ytterligare åtgärder anses nödvändiga. Den eventuella graven (objekt 4) bör bli föremål för en arkeologisk utredningen etapp 2 för att utröna fornlämningsstatus.

Inom det möjliga boplatsläget (objekt 5) genomförs en arkeologisk utredning etapp 2 i form av söschaktsgrävning.

Länsmuseet och länsstyrelsen har samrått angående åtgärdsförslagen.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd:431-5576-10
Jönköpings läns museums dnr: 323/10
Beställare: Tranås kommun
Rapportansvarig: Ann-Marie Nordman
Fältarbetstid: 2011-04-29–2011-05-06
Län: Jönköpings län
Kommun: Tranås kommun
Socken: Tranås socken
Fastighetsbeteckning: Krokstorp 1:2, Fröafall 2:1
Belägenhet: Ekonomiska kartan 7E 6a
Koordinater: X6430180 Y498954
Undersökningsyta: 320 000 m²
Fornlämningsnummer: -

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor

- Agertz, J. 2008. *Om ortnamn i Jönköpings län. Småländska kulturbilder 2008*. Värnamo
- Bååth, K. 1983. *Öde sedan stora döden var... Bebyggelse och befolkning i Norra Vedbo under senmedeltid och 1500-tal*. Lund
- Från Aggas till Öknen. Bygd och boende i gamla Säby*. Tranås 1978
- Engman, F. & Vestbö-Franzén, A. 1997. *Gården Knutingarp i Säby socken*. Kulturhistorisk förstudie 1997:20, Jönköpings läns museum
- Vestbö, A. 1995. *Kulturlandskap och bebyggelse i Rås, Säby socken, Tranås kommun*. Kulturhistorisk rapport 1995:1, Jönköpings läns museum

Arkiv

- Jönköpings läns museums topografiska arkiv
- Lantmäteriets digitala arkiv över historiska kartor
- Riksarkivets digitala arkiv över historiska kartor

Kartunderlag

- E23 Geografisk karta över Norra Vedbo härad. Upprättad år 1682 av Jonas Petersson Duker.
- E73-1:1 Karta över Säby och Linderås socknar. Upprättad år 1650 av Peter Jonsson Duker.

Med anledning av planerad bostadsbyggnation inom Krokstorp 1:2 har Jönköpings läns museum genomfört en särskild arkeologisk utredning, etapp 1. Delar av området har fram till 1970-talet utnyttjats som grustäkt och är idag delvis återställd och skogsbevuxen.

Inom området har bland annat ett gravliknade röjningsröse samt två områden med röjningsrösen påträffats.

